

Toma Šleser

MONINE

OČI

Prevela sa francuskog
Vesna Cakeljć

 Laguna

Naslov originala

Thomas Schlessner

LES YEUX DE MONA

Copyright © Éditions Albin Michel - Paris 2024

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ilustracija na korici:

Devojka sa bisernom mindušom, Johanes Vermer, 1665 © Photo
All rights Reserved.

Sve fotografije u knjizi © Photo All rights reserved, osim za 46 i 47 :

© Photo All rights reserved / Foundation Hartung-Bergman ; 49 :

© Photo Maximilian Geuter / The Easton Foundation.

Za sva umetnička dela:

© All rights reserved, osim 36 : © Association Marcel Duchamp / Adagp, Paris 2024 ; 38 : © Georgia O'Keeffe Museum / Adagp, Paris 2024 ; 39 : © Foundation Magritte / Adagp, Paris, 2024 ; 40 : © Succession Brancusi - All rights reserved (Adagp) 2024 ; 41 : © Adagp, Paris, 2024 ; 42 : © 2024 Banco de México Diego Rivera Frida Kahlo Museums Trust, México, D.F. / Adagp, Paris ; 43 : © Succession Picasso, 2024 ; 44 : © 2024 The Pollock-Krasner Foundation / Artists Rights Society (ARS), New York ; 45 : © 2024 Niki Charitable Art Foundation / Adagp, Paris ; 46 : © Hans Hartung / Adagp, Paris, 2024 ; 47 : © Anna-Eva Bergman / Adagp, Paris, 2024 ; 48 : © Estate of Jean-Michel Basquiat, licensed by Artestar, New York ; 49 : © The Easton Foundation / Licensed by Adagp, Paris, 2024 ; 50 : © Courtesy of the Marina Abramovic Archives / Adagp, Paris, 2024 ; 51 : © Adagp, Paris, 2024 ; 52 : © Adagp, Paris, 2024.

Za sve deke i bake na svetu

Sadržaj

Prolog. <i>Kada ne vidiš više ništa</i>	13
---	----

I deo LUVR

1. Sandro Botičeli	
<i>Nauči da primaš</i>	31
2. Leonardo da Vinči	
<i>Smeši se životu</i>	38
3. Rafael	
<i>Neguj distanciranost</i>	45
4. Ticijan	
<i>Imaj poverenja u maštu</i>	52
5. Mikelandelo	
<i>Oslobodi se iz materije</i>	58
6. Frans Hals	
<i>Poštuj male ljude</i>	65
7. Rembrant	
<i>Spoznaj sebe</i>	73

8. Johanes Vermer	
<i>Beskonačno malo je beskonačno veliko</i>	81
9. Nikola Pusen	
<i>Ne zadržti ni pred čim</i>	89
10. Filip de Šampenj	
<i>Uvek veruj u moguća čuda.</i>	97
11. Antoan Vato	
<i>U svakom slavlju pomalja se poraz</i>	104
12. Antonio Kanaletto	
<i>Zaustavi svet</i>	112
13. Tomas Gejnsboro	
<i>Pusti osećanja da se izraze.</i>	120
14. Margerit Žerar	
<i>Ne postoji slabiji pol</i>	127
15. Žak-Luj David	
<i>Neka ti antika služi za budućnost.</i>	135
16. Mari-Gijmin Benoa	
<i>Ukini svaku segregaciju</i>	143
17. Fransisko Goja	
<i>Svuda vrebaju čudovišta</i>	151
18. Kaspar David Fridrih	
<i>Zatvori oko svoga tela</i>	159
19. Vilijam Tarner	
<i>Sve je samo prašina.</i>	167

II deo

ORSE

20. Gistav Kurbe	
<i>Viči jako i hodaj uspravno.</i>	177
21. Anri Fanten-Latur	
<i>Mrtvi su među živima</i>	185

22. Roza Boner	
<i>Životinje su ti ravne</i>	193
23. Džejms Vistler	
<i>Ništa na svetu nije svetije od majke.</i>	200
24. Džulija Margaret Kameron	
<i>Život navire u zamagljenosti</i>	207
25. Eduar Mane	
<i>Less is more</i>	214
26. Klod Mone	
<i>Sve teče, sve prolazi.</i>	222
27. Edgar Dega	
<i>Treba plesati svoj život.</i>	230
28. Pol Sezan	
<i>Dodji, bori se, potpiši i ustraj.</i>	237
29. Edvard Bern-Džouns	
<i>Voli melanholiју</i>	245
30. Vinsent van Gog	
<i>Fiksiraj svoje vrtoglavice</i>	253
31. Kamij Klodel	
<i>Ljubav je želja, a želja je nedostajanje</i>	261
32. Gustav Klimt	
<i>Neka žive nagoni smrti.</i>	269
33. Vilhelm Hamershej	
<i>Podstiči svoje unutarnje biće da govori.</i>	277
34. Pit Mondrijan	
<i>Pojednostavi</i>	285

III deo BOBUR

35. Vasilij Kandinski	
<i>Nađi duhovno u svemu</i>	295

36. Marsel Dišan	
<i>Svuda treba praviti vašar</i>	302
37. Kazimir Maljevič	
<i>Neguj svoju autonomiju</i>	309
38. Džordžija O’Kif	
<i>Svet je meso</i>	315
39. Rene Magrit	
<i>Slušaj svoje nesvesno</i>	321
40. Konstantin Brankuzi	
<i>Podigni pogled</i>	328
41. Hana Heh	
<i>Sastavljaj svoje biće.</i>	334
42. Frida Kalo	
<i>Ono što te ne ubije, ojača te</i>	340
43. Pablo Pikaso	
<i>Treba sve lomiti.</i>	347
44. Džekson Polok	
<i>Uđi u trans</i>	354
45. Niki de Sen Fal	
<i>Budućnost čoveka je žena</i>	361
46. Hans Hartung	
<i>Idi poput munje.</i>	367
47. Ana-Eva Bergman	
<i>Uvek ponovo kreni od nule</i>	374
48. Žan-Mišel Baskija	
<i>Izađi iz tame.</i>	382
49. Luiz Buržoa	
<i>Znaj reći „ne“</i>	390
50. Marina Abramović	
<i>Rastanak je šansa koju treba iskoristiti.</i>	398
51. Kristijan Boltanski	
<i>Arhiviraj se</i>	405

52. Pjer Sulaž	
<i>Crno je boja</i>	412
Epilog, <i>Idi ka svom riziku</i>	419
O autoru	429

Prolog

Kada ne vidiš više ništa

Sve postade mračno. Poput crnine u žalosti. A zatim, tu i tamo, iskrice, kao mrlje koje se jave kada uzalud piljimo u sunce iza sklopljenih kapaka, kao kada stisnemo pesnice da se odupremo bolu ili uzbuđenju.

Naravno, ona to uopšte nije opisala tako. U rečima desetogodišnje devojčice, bezazlene i zabrinute, očaj se izražava suvoparno, bez ulepšavanja i lirizma.

„Mama, sve je crno!“

Mona je izgovorila ove reči prigušenim glasom. Žalila se? Da, ali ne samo to. Unela je tu i protiv volje notu srama, koju je njena majka, kad god bi je primetila, uzimala ozbiljno. Jer ako postoji nešto što Mona nikada nije lažirala, to je bio sram. Tek što bi se ovaj ugnezdio u reč, stav, ton, kocka je bila bačena: beše prodrila neka neprijatna istina.

„Mama, sve je crno!“

Mona je oslepela.

Činilo se da tome nema uzroka. Ništa se posebno nije bilo dogodilo; vredno je radila matematiku, sa olovkom u desnoj ruci, sveskom podvučenom pod levi dlan, u uglu stola na kojem je njena majka filovala vrlo masno pečenje belim lukom. Mona je tog trenutka pažljivo skidala sa vrata ogrlicu čiji privezak ju je nervirao

jer se njihao iznad stranice sa vežbama, a imala je lošu naviku da se pogrbi dok piše. Osetila je kako se teška senka stuštila na njena dva oka, kao da behu kažnjena što su tako plava, tako krupna, tako čista. Tamna senka nije dolazila spolja, kao što to obično biva kada se spušta noć ili kada se priguše svetla pozorišta; senka je preuzela njen vid iz njenog sopstvenog tela, iznutra. U nju se uvukla neprozirna zavesa i odvojila je od mnogouglova iscrtanih u školskoj svesci, od smeđeg drvenog stola, od pečenja postavljenog malo dalje, od majke u beloj kecelji, od popločane kuhinje, od oca koji je sedeo u susednoj sobi stana u Montreju, od sivog jesenjeg neba što se nadvijalo nad ulice, nad ceo svet. Dete je, kao nekom čarolijom, uranjalo u tminu.

Izbezumljena, Monina majka je pozvala porodičnog lekara. Zbunjeno je opisala čerkine zamagljene zenice i precizirala, pošto ju je doktor pitao, da izgleda nema nikakvog poremećaja govora, ni paralize.

„Izgleda kao TIA“, reče on, ne želeći dalje da se izjašnjava.

Zahtevao je od majke da odmah dâ Moni jake doze aspirina i, pre svega, da je hitno odveze u Hotel Dje, a on će javiti svom kolegi da je smesta preuzme. Nije slučajno pomislio na njega: u pitanju je bio sjajan pedijatar, na glasu i kao odličan oftalmolog, a uzgred i talentovan hipnoterapeut. U normalnim okolnostima, zaključio je, slepilo ne bi trebalo da traje duže od deset minuta, i spustio slušalicu. Već je bilo proteklo dobrih četvrt sata od prvog povika na uzbunu.

U kolima je devojčica plakala tapkajući se po slepoočnicama. Majka ju je hrabrila, ali, duboko u sebi, i ona je želela da lupne tu okruglu i krhku glavicu, kao što se udara pokvarena mašina u glupoj nadi da će tako proraditi. Otac je, za volanom svog starog drmu-savog folksvagen, želeo da ščepa bolest čija je žrtva bila njegova malena. Bio je ljut, uveren da se u kuhinji nešto dogodilo i da se to krije od njega. Prebirao je po glavi sve moguće uzroke, od oblaka pare do nezgodnog pada. Međutim, Mona je sto puta izjavila:

„Došlo je samo od sebe!“

Ali otac nije u to poverovao:

„Ne oslepi se iz čista mira!“

Pa ipak je tako: oslepi se i „iz čista mira“, a dokaz je danas bila Mona, njenih deset godina i njene suze od straha, koje su tekle u potocima – te suze od kojih je možda očekivala da isperu čađ što joj se zalepila za zenice ove nedelje u oktobru, dok se spuštalo veče. Jedva da su stigli na prag bolnice pored Notr Dama, na ostrvu De la Site, kad ona naglo prekide jecaje i ukoči se:

„Mama, tata, vraća se!“

Stojeći na ulici, gde je duvao hladan vetar, njihala je vratom napred-nazad kako bi podstakla tok opažanja. Poput roletne, dizao se veo koji joj je zaklanjao oči. Ponovo su joj se prikazale crte, zatim obrisi lica, reljefi obližnjih objekata, tekstura zidova i sve nijanse boja, od najsvetlijih do najtamnijih. Dete opet ugleda tanušnu figuru svoje majke, njen dugi labuđi vrat i krhke ruke, kao i masivniju figuru svoga oca. Najzad u daljini primeti uzlet sivog goluba, što je ispuni radošću. Slepilo beše uhvatilo Monu, a zatim ju je pustilo. Prošlo je kroz nju kao što metak probije kožu i izađe na drugu stranu tela, pričinjavajući bol, svakako, ali ipak ostavljajući telo da zaceli. „Čudo“, pomisli otac, koji je pedantno izmerio vreme trajanja napada: šezdeset tri minuta.

Na oftalmološkom odeljenju bolnice Hotel Dje nije bilo govora o puštanju devojčice pre nego što se obavi niz pregleda, postavi dijagnoza i napišu recepti. Anksioznost je svakako odbačena, ali ne baš potpuno. Bolničar im je pokazao salu na prvom spratu zgrade. Bila je to ordinacija pedijatra koga je obavestio porodični lekar. Doktor Van Orst je bio melez i patio je od prerane ćelavosti. Njegova velika, blistava bela bluza bila je u kontrastu sa bolesnim zelenilom zidova. Ogroman osmeh, koji mu je na licu pravio sitne bore radosnice, činio ga je simpatičnim; ali ipak ništa manje nije bio svedok mnogih tragedija. Zakoračio je ka njoj:

„Koliko imaš godina?“, upitao je glasom hrapavim od duvana.

*

Mona je imala deset godina. Bila je jedino dete roditelja koji su se voleli. Kamij, majka, približavala se četrdesetoj. Bila je srednje

visine, imala je kratku, razbarušenu kosu, a u glasu joj se osećao daleki prizvuk sprdanja iz predgrađa. Njen šarm je ležao upravo u tome što je „pomalo otkaćena“, govorio je njen muž, ali je bio osnažen ogromnom odlučnošću: u njoj se anarhija neprestano preplitala sa autoritetom. Radila je u agenciji za privremene poslove, kao dobra službenica, predana, revnosna. Barem ujutro. Po podne je bilo nešto drugo. Iscrpljivala se volontiranjem. Svi razlozi su bili dobri, od usamljenih staraca do pretučenih životinja. Što se tiče Pola, on je imao preko pedeset sedam godina. Kamij mu je bila druga žena. Prva je odlepršala sa njegovim najboljim prijateljem. Nosio je kravatu da mu se ne bi primetile izlizane kragne na košuljama i radio je kao starinar, posebno obožavajući američku kulturu pedesetih godina prošlog veka: džubokse, flipere, postere... A pošto je sve počelo u njegovoj tinejdžerskoj dobi sa kolekcijom privezaka za ključeve u obliku srca, imao je impresivnu zbirku koju nije želeo da proda i koja, u svakom slučaju, nikoga ne bi zanimala. Sa razvojem interneta, njegova radnja, u zabačenoj četvrti Montreja, umalo nije bila zakatančena. Tako da se i on upustio u onlajn posao i pokazao je stručnost na sajtu koji je neprestano ažurirao i prevodio na engleski. Uprkos smislu za poslovanje gotovo ravnom nuli, mogao je da računa na klijentelu pažljivih kolekcionara koji su ga redovno spasavali od propasti. Prethodnog leta popravio je *Gotlibov* fliper *Wishing Well* iz 1955. i tako zaradio pristojnu sumu od deset hiljada evra. Spasonosna transakcija, posle meseci oskudice... A onda, opet, ništa. Kriza, govorili su mu. Pol bi svakog dana u radnji slistio flašu crnog vina, a zatim bi je zakačio, kao trofej, na jednu od onih sušilica za flaše u obliku ježa, nasleđe Marsela Dišana. Sâm bi podigao čašu, ne nalazeći načina da ikoga okriivi. U mislima bi nazdravio Moni. Kucnuo bi u njeno zdravlje.

*

Dok je bolničar vodio devojčicu kroz lavirint hodnikâ da joj urade razne testove, doktor Van Orst, zavaljen u ogromnoj naslonjači, saopštio je Polu i Kamij prvu dijagnozu:

„TIA, ili tranzitorni ishemijski napad.“

To je značilo privremeni prekid dotoka krvi u mozak, i da se sada mora utvrditi razlog ovog poremećaja. Ali Monin slučaj, nastavio je, dosta ga zbunjuje: s jedne strane, napad, izuzetno redak kod deteta njenih godina, izgledao mu je žestok, pošto su bila zahvaćena oba oka i pošto je trajao preko sat vremena; s druge strane, potpuno joj je bila pošteđena sposobnost kretanja i govora. Magnetna rezonanca bi verovatno otkrila više. Potrebno je, procedio je sa izrazom nelagodnosti, pripremiti se za najgore.

Mona je morala da se ispruži na ploču u jednoj užasnoj mašini, i da joj se poslušno prepusti ne mičući se. Zamolili su je da skine lančić s priveskom. Odbila je. Bio je to tanki lančić od konca za pecanje sa sićušnom školjkicom koja je pripadala njenoj baki i koja joj je donosila sreću. Oduvek ga je imala, a i njen voljeni „Dade“ nosio je isti takav. Dve amajlije su ih povezivale jedno sa drugim, pomislila je, i nije želela da se oseća otrgnutom od svog dede. Pošto privezak nije sadržao metal, ostavili su joj ga. Zatim je njena glava, njena lepa glavica, obavijena smeđom kosom do ramena sa crvenkastim prelivima i obdarena ljupkim okruglim ustima, bila oklopljena ogromnom kacigom u kojoj je odjekivala fabrička buka. Tokom petnaestak minuta koliko je trajala tortura, Mona je u sebi neprekidno pevala pesme da se odupre, da ubriža malo vedrine i života u taj kovčeg. Pevala je u sebi pomalo sladunjavu uspavanku koju joj je majka nekada pevušila kada ju je ušuškivala; pevala je u sebi pop pesmu, melodiju koja se vrtela u supermarketima a čiji je video-klip volela zbog dečaka zalizane kose; pevala je u sebi napadne reklamne džinglove; pevala je u sebi i „Zelenog miša“, kao sećanje na onaj dan kada je vrištala njegove reči da razbesni svoga oca, ali bezuspešno.

Stigli su rezultati MRI. Doktor Van Orst je pozvao Kamij i Pola i požurio da ih umiri. Nisu našli ništa. Striktno ništa. Na slikama poprečnog preseka, anatomija mozga je pokazivala samo homogene zone. Nema tumora, što se toga tiče. Izvršeni su i drugi pregledi, kojima nije bilo kraja. Tokom cele noći: od očnog dna

do unutrašnjeg uha, preko krvi, kostiju, mišića, arterija. Opet nisu našli ništa. Zatišje posle oluje. Da li se ona ikada i desila?

Brojčanik sata izgubljenog u hodniku bolnice Hotel Dje pokazivao je pet ujutru. Kamij je pala na pamet slika iz jedne dečje pesmice: izgleda mi, priznala je sva iscrpljena svome mužu, kao da je neko zlo biće ukralo Moni dva oka pa joj ih vratilo. Kao da je pogrešilo žrtvu, dodao je Pol. Ili kao da je poslalo znak, upozorenje, i spremalo se da ponovi svoje zlodelo, pomislili su oboje čuteći.

*

Dvorištem se prolomila zvonjava. Buljuk dece, koji je usmeravala gospođa Hadži, stigao je do drugog sprata. Učiteljica je obavestila učenike petog razreda da svoju školsku drugaricu Monu neće videti do završetka raspusta za praznik Svih svetih. I nju je upravo obavestila Kamij, koja joj je preko telefona ispričala gotovo sve o paklenoj noći, ne krijući ozbiljnost događaja. Naravno, deca su postavljala pitanja. Da li je njoj bilo dozvoljeno da ode na odmor nedelju dana pre svih ostalih?

„Malo je bolesna“, šturo je procedila učiteljica, svesna da se nije najbolje izrazila.

„Malo bolesna: blago njoj!“, uzviknu Dijego iz trećeg reda, a njegov piskavi glas naiđe na odobravanje celog razreda.

Jer većina dece boleš zamišlja kao čarobnu formulu slobode...

U dnu učionice, tik pored zavese napudrane kredom, Lili i Žad, dve Monine najbolje drugarice, koje su poznavale svaki kutak njene sobe, još više su se razbrbljale. Ah! Kako bi volele da budu sa njom! „Malo bolesna?“ Pa dobro, mislila je Lili, ali kladim se da će provoditi dane u očevoj starinarnici. A Žad, očiju okrenutih ka mestu koje je Mona ostavila upražnjeno, sa ushićenjem je sebe videla u njenom društvu, izmišljajući raznorazne igrice i priče, u skromnoj radnji ispunjenoj starim predmetima koji su mirisali na Ameriku – prava ropotarnica svetlucavih, zabavnih i tajanstvenih predmeta koji su decu navodili na sanjarije. Ali Lili se bunila:

„Ne, ne, kad je bolesna, njen deda Dade dolazi da je čuva, a njega se plašim.“

Žad se usiljeno i podrugljivo nasmejala kako bi pokazala da se ničega ne plaši, a pogotovo ne Moninog dede. Pa ipak, duboko u sebi, devojčica se saglasila: da, pred tim ogromnim, mršavim starcem, lica sa ožiljkom i dubokog glasa koji te odmah omađija, i ona se prepadne...

*

„Zdravo, tata, ja sam.“

Bilo je podne kada je Kamij, ukočenih udova, odlučila da pozove oca. Anri Vijmen je odbijao da koristi mobilni, na pozive na svom fiksnom telefonu uvek je odgovarao kratkim, suvim i vatrenim „da“, što nije ostavljalo mnogo prostora za entuzijazam. Njegova ćerka je mrzela ovaj ritual i svaki put je žalila za vremenom kada je njena majka, još živa, dizala slušalicu. Naricala je slogove.

„Tata, moram da ti kažem: sinoć se desilo nešto strašno.“

Ispričala je sve po redu, nastojeći da kontroliše emocije.

„Pa šta?“, upita Anri sa dozom nestrpljenja.

Ali Kamij je dok mu je pričala toliko sudržavala suze da joj je džinovski jecaj podigao telo i gušio je: nije bila sposobna da odgovori.

„Dušo, pa šta onda?“, pritisnuo ju je otac.

Ovo neočekivano „dušo“ uduvalo joj je balon kiseonika; nastavila je disanje i odahnula:

„Ništa! Zasad ništa. Mislim da je sve u redu.“

Onda Anri ispusti dugi uzdah olakšanja, a zatim izvi vrat i zabaci glavu da bi promatrao vesele šare debeljuškastih plodova voća, talasastih stabljika i prolećnog cveća na lajsnama plafona.

„Daj mi je da joj nešto kažem.“

Ali Mona, sklupčana u fotelji u dnevnoj sobi, pod ćebetom boje cigle, beše zadremala.

Pesnik Ovidije opisao je fazu u kojoj svest tone u san kao ulaz u ogromnu pećinu koja skriva klonulog i nehajnog boga Sna. Zamislio je pećinu nedostupnu Febu, gospodaru Sunca. Mona je

od svog dede naučila da nema redovnijeg putovanja u ljudskim razmerama od onog u te tajanstvene i promenljive krajeve... Zbog toga je bilo važno ne zanemariti te zemlje kojima neprestano vrludamo tokom celog života.

*

Sledećih dana, doktor Van Orst obavio je u bolnici Hotel Dje nove preglede. Još uvek nisu otkrili nikakvu posebnu anomaliju. Objašnjenje za onih šezdeset i tri minuta slepila i dalje je bilo nedokučivo, do te mere da je praktičar sada oklevao da koristi izraz „prolazni ishemijski napad“, koji je podrazumevao nedovoljan dotok krvi u mozak, u šta više nije bio sasvim siguran. U nedostatku jasne dijagnoze, predložio je Moni – i njenim roditeljima – da pribegnu hipnozi. Na ovu ideju Pol je zanemio od čuđenja. Što se tiče devojčice, nije bila sigurna šta je to. Taj izraz je povezala sa „igrom šalova“ za koju je nešto načula u školi, što ju je užasno uplašilo. Kako bi ispravio ovu pogrešnu percepciju, Van Orst je objasnio da bi dovođenjem Mone u stanje hipnoze mogao da je privremeno stavi pod svoj uticaj. Takvo iskustvo bi mu onda omogućilo da vrati vreme i odvede je u onaj prvobitni trenutak kada joj je nestao vid, da je natera da ga ponovo proživi i, ako je moguće, da identifikuje uzrok. Pol se pobunio. To ne dolazi u obzir, suviše je opasno. Van Orst nije insistirao: da bi dete bilo uspešno hipnotisano, mora da se preda sa potpunim poverenjem. Dok je, između Monine predrasude i preterano ljutite reakcije njenog oca, teren već sada bio potkopan. Kamij pak nije rekla ništa.

Stoga je Van Orst prepisao za mladu pacijentkinju klasičan medicinski režim: nedeljne analize krvi i arterija, posete oftalmologu i desetodnevni oporavak. Naredio je Polu i Kamij da prate „svaku pojavu subjektivnih znakova simptomatske prirode“, što je značilo da moraju budno motriti na osećanja svoje ćerke. S tim u vezi, predložio je konsultaciju sa dečjim psihijatrom:

„To je svakodnevna profilaksa, a ne terapija u pravom smislu reči“, uveravao ih je.

Pol i Kamij zbunjeno su primili k znanju njegove preporuke, ali ih je u suštini mučilo samo jedno pitanje: „Da li je Mona u opasnosti da, u budućnosti, izgubi vid?“ Zanimljivo, doktor Van Orst ni u jednom trenutku nije spomenuo pretnju trajnog recidiva, a roditelji su, uprkos užasnom strahu od toga, radije izbegavali tu temu. Čak su sebi govorili da, na kraju krajeva, ako je lekar ne načinje, onda nema razloga da se pokreće.

Anri Vijmen direktno je pokrenuo tu temu u razgovoru sa ćerkom. Nije bio čovek koji zazire od pitanja, čak ni onih najozbiljnijih. Obično veoma škrt na rečima kad se nešto od njega traži preko telefona, osim kada treba da se čuje sa Monom, te nedelje je sve češće zvao. Toplim i strastvenim glasom uznemiravao je Kamij: da ili ne, hoće li njegova mila unuka, blago njegovog života, oslepeti? Anri je štaviše insistirao da se vidi sa Monom, a Kamij nije mogla da ga pristojno odbije. Predložila mu je da dođe u nedelju na Sve svete, tačno nedelju dana nakon napada slepila. Pol, koji je pogodio razgovor, potajno se pomirio s tim i skoro nasuvo progutao čašu oporog burgundca. Pred tastom se osećao jadno glupim. Mona je, naprotiv, kada je čula vest, tupkala nogama od nestrpljenja.

Vremešni deda bio je bio pun snage, i ona ga je volela. Obožavala je takođe da posmatra u kojoj su meri svi koji ga upoznaju očarani njegovom beskrajnom siluetom i njegovim teškim naočarima sa debelim, skoro kvadratnim okvirima. U njegovom društvu se osećala zaštićeno. I ushićeno. Anri se uvek trudio da razgovara sa njom kao sa odraslom osobom. Ona je bila ta koja je zahtevala tu asimetriju i uživala u njoj, zabavljala ju je. Nikada se nije plašila da nešto neće razumeti i smejala se greškama i nesporazumima. Zauzvrat je budno pratila svoj sopstveni govor, a to je očigledno bila više igra nego izazov.

Anri nije želeo da od nje napravi pametnog malog majmuna. Nije hteo da bude parodija dede koji se seća svojih grešaka iz mladosti, pa sad učenim glasom propoveda šta je ispravno. To nije bilo u njegovoj prirodi. Nikada je nije terao da radi domaći, nije se mešao u izveštaje o ocenama. Osim toga, mnogo je voleo Monin

način izražavanja. Štaviše, bio je fasciniran njenim rečeničnim obrtima. Zašto? E za to nije imao ključ. Nije uspevao da razume. Oduvek je bio opsednut time, proganjalo ga je nešto u njenom dečjem jeziku. Je li to bio neki dodatni element ili neki manjak? Vrlina ili nedostatak? Ovaj utisak je bio utoliko više uznemirujući što nije bio skorašnji: Monina „mala muzika“ je sve vreme skrivala enigmu koju je Anri bio rešen da otkrije jednog dana, slušajući.

Kamij je ponekad obuzimalo čuđenje zbog njihovog odnosa koji je smatrala „previše lepim da bi bio istinit“, ali je priznavala da odlično funkcioniše i da njenu ćerku čini srećnom. Uz to je Anri, koji je rado citirao *Umeće da budeš deda* Viktora Igoa, podsećao svakoga ko bi hteo da ga sluša na jedan od ključnih principa prenošenja: nije važno da li odmah razumemo sve što neko kaže, kao da je svaka nova reč već rascvetalo drvo u ogromnom voćnjaku mozga. Cvetanje će umeti da nastupi određenog dana, pod uslovom da su uzorane brazde i posejano seme.

Te brazde i to seme, kod Anrija Vijmena bili su tok bogatih i samouverenih reči, koje bi vas prikovala od prve intonacije da vas više nikada ne puste; bio je to vrlo jednostavan govor, ali takvog obima da je bio euforičan; bilo je to pripovedačevo zapevanje koje se često ubrzavalo, pre nego što bi usporilo, a zatim se bojilo nežnim emocijama. Bio je parni valjak svetskog iskustva i tihe erudicije.

Dakle, sa ovim „Dadeom“ odnos je bio posebne prirode. Između bake i dede i unukâ, i unukâ i bake i dede ponekad se stvara čudesna veza, što je posledica činjenice da se, kroz svojevrsnu egzistencijalnu krivu, stariji vraćaju, sa visine svoje starosti, osećanjima iz najranije mladosti i uživaju, više od ikoga, u proleću života.

Anri Vijmen je imao prelep stan na Aveniji Ledri-Rolen, odmah iznad restorana *Le Bistrot du Peintre*, uskog objekta obloženog drvenarijom koji je oponašao stil ar nuvoa. Svako jutro je silazio tamo i imao svoje uobičajene navike: kafa i kroasan, čitanje nacionalne štampe, tu i tamo ćaskanje sa svim mušterijama i kobarima na pauzi. Osećao je da pripada starom svetu i šetao bi, ritualno i veoma sporim korakom, do Trga Bastilje, voleo je da

razgleda nameštaj u izlozima Ulice Fobur-Sent-Antoan, penjao se prema Trgu republike preko srednjeg dela Bulevara Rišar-Lenoar i izbijao na Bulevar Volter. Na kraju popodneva, kod kuće, gutao je knjige o umetnosti koje su bile nagomilane do plafona. Anri, koji je bio centimetar viši od generala De Gola, uspevao je da dohvati bez šamlice i malih lestvica one najnepristupačnije i, čudnom slučajnošću, redovno su ga baš te najviše privlačile. Imao je neverovatno pamćenje, premda je valjalo razlikovati njegovu sklonost da govori o onome što je znao i njegova lična sećanja, koja je štitio pod slojevima skromnosti. Mona je znala pravilo. Sa dedom joj je bilo zabranjeno samo da pominje Kolet Vijmen, koja ga je sedam godina ranije ostavila udovcem. Saglasna sa svojim ocem, ni Kamij nikada nije izustila ni reč o njoj. Dete je uzalud s vremena na vreme pokušavalo da probije pukotinu u zidu ćutnje, i svaki put bi udarilo o kamenu tišinu. O Kolet se nije razgovaralo. Nikada. Jedini izuzetak od ovog tabua bila je amajlija koju je Anri nosio oko vrata u znak poštovanja prema svojoj preminuloj ženi. Bila je to lepa duguljasta školjkica vretenjače* na koncu za pecanje koju su on i Kolet pokupili sa plaže na Azurnoj obali u leto 1963. – više nije znao tačno kojeg dana, ali sećao se užasne žege i onoga što se zakleo Kolet. Mona je nosila isti privezak, nasleđen od bake.

Svako od nas se zaklinje na svoj način. Anri Vijmen se kleo u „sve što je lepo na zemlji“. Izraz je Monu čudio i kad god bi ga čula, slegnula bi ramenima uz pomalo zbunjen osmeh: sve što je lepo na zemlji u isti mah je bilo pomalo sve i pomalo ništa. A onda se pitala ne odnosi li se to i na njega, njenog obožavanog dedu. Anri je očigledno nekad bio zgodan mladić i ostao je impozantan, šarmantan, spektakularan. Njegovo lice osamdesetogodišnjaka, koščato i oštro, odisalo je izuzetno privlačnom snagom i inteligencijom. Ali imalo je veliku brazgotinu. Desnu stranu lica mu je presecao ožiljak, koji se protezao ispod jagodice pa do obrve. Povreda mora da je bila veoma bolna. Nije otkinula samo brazdu kože, već i komadić rožnjače. Bio je to ratni suvenir. Užasno

* Franc. *cérithie goumier* (lat. *Cerithium vulgatum*), duguljasti i špicasti morski pužić, raširen na Mediteranu. (Prim. prev.)

sećanje: 17. septembra 1982. godine, dok je pravio foto-reportažu u Libanu za agenciju *Frans pres*, neki falangista ga je ubo nožem da bi ga zaustavio. Beše se približavao logoru Šatila. Kružile su glasine da su tamo učestali pokolji, da su mnoge palestinske izbeglice samovoljno pogubljene, bez suđenja, u znak odmazde za ubistvo predsednika Bašira Žemajela. Hteo je da proveriti, da posvedoči. Zaprečili su mu put sa neljudskim nasiljem. Anri je izgubio mnogo krvi i vid na jedno oko. Ovaj nedostatak, u kombinaciji sa njegovim visokim stasom i, tokom godina, sve izraženijom mršavošću, doprineo je tome da njegova pojava deluje nadrealno. Lepi reporter, koji je ličio na Edija Konstantina, postao je legendarna ličnost.

*

Na Dan Svih svetih Mona je bila u dobroj formi. Njeni roditelji su radili na tome da olovnu atmosferu novembra učine radosnom. Žad i Lili, dve drugarice, otišle su da pogledaju nastavak serijala *Priča o igračkama*, animiranog filma u kojem igračke oživljavaju. Lepo su se zabavile dobacujući. Pogotovo Žad. Bila je nestašna i lepa devojčica, veoma finih evroazijskih očiju, zagasite puti i savršeno začešljane kose. Međutim, pokretala ju je zapanjujuća strast: pravljenje grimasa. Umela je da preobrazi svoje skladno lice u pokretne i uvrnute pozorišne maske, čiji su neobični i burleskni izrazi ličili na lica glumaca kada izražavaju bes. Mona je stalno tražila još, oduševljena.

U sedam sati zazvonio je interfon. Pol skupi usne i podiže obrve. Kamij pritisnu dugme:

„Tata?“

Bio je to doista on, stigao je tačno u minut. Pol je, pošto ga je pozdravio, otišao da odveze Žad i Lili njihovim roditeljima, a za to vreme su Mona, njena majka i njen deda ostali sami u stanu. Posle neobuzdanog izliva radosti, malena, koja se uzdržala da dvema drugaricama ispriča svoje nevolje, odmah se bacila na detaljno pripovedanje svojih šezdeset tri minuta golgote i muka koje je pretrpela u bolnici. Kamij je nije prekidala.

Anri je pak, svejednako slušajući Monu kako priča i priča, sa potpunom kliničkom distancom ispitivački posmatrao mesto u kojem je dete živelo. Čak mu je i njena soba, uprkos lažnom sjaju dekora, delovala izuzetno tužno. Te tapete sa šarama venaca od cveća, te drangulije sa šljokicama u obliku srca ili životinja, te roze ili braon plišane mede i zeke, ti groteskni poster i zvezda koje samo što su izašle iz adolescencije, te plastične đinđuve, taj nameštaj kao kod princeza iz crtanih filmova... Pripala mu je muka od živih boja kiselih bombona u svem tom džumbusu. U toj celini prožetoj neukusom probijala su se samo dva oblika lepote. Robustna američka industrijska lampa sa zglobnom ručkom iz pedesetih godina prošlog veka, koju je Pol negde iskopao, poklonio Moni i pričvrstio za njen mali sto. A zatim, iznad kreveta, uramljen izložbeni plakat sa reprodukcijom slike, koji je treperio izvanredno suptilnim bojama, hladnog tona. Slikale su nagu ženu, iz profila i blago nagnutu napred, koja sedi na tabureu prekrivenom belom tkaninom, sa levim ručnim člankom oslonjenim na desno koleno. U jednom uglu moglo se pročitati: „Muzej Orse u Parizu – Žorž Sera (1859–1891)“.

Uprkos ovim izuzecima, Anri je sa žalom zaključio da je vreme detinjstva, iz komoditeta, uglavnom prožeto ništavnim i ružnim predmetima. Ni Mona nije izmicala tom pravilu. Lepota, prava umetnička lepota, samo se potajno uvlačila u njenu svakodnevicu. To je bilo sasvim normalno, primetio je Anri: istančanost ukusa, izgradnja senzibilnosti doći će kasnije. Sem što Mona – a ova misao ga je gušila – umalo nije izgubila vid i što bi ona mogla poneti sa sobom u okvirima svog pamćenja, ako joj se oči trajno ugase u narednim danima, nedeljama ili mesecima, samo sećanje na kičera i raznorazne koještarije. Ceo život u mraku, mentalno raspolaganje najgorim što svet proizvodi, bez mogućnosti bekstva u uspomene? To je bilo nezamislivo. Bilo je zastrašujuće.

Na veliku ljutnju svoje ćerke, Anri se tokom cele večere činio ćutljivim i distanciranim. Kada je Mona konačno otišla u krevet, Kamij je odlučno pojačala ton Koltrejnovog saksofona koji se čuo iz starog hromiranog džuboksa, kako bi prigušila glasove i osigurala se da malena ništa neće čuti.

„Tata. Trenutno se čini da Mona dobro vari... (oklevala je oko reči) ovo što se upravo dogodilo. Ali lekar preporučuje praćenje kod dečjeg psihijatra. Njoj će to možda biti čudno pa sam se pitala da li bi ti mogao da je vodiš u zakazane termine, samo da se oseća opuštenije...“

„Psihijatar? Hoće li je to zaista sprečiti da oslepi?“

„Nije to u pitanju, tata!“

„Mislim da jeste i biće sve dok se ne usudite da to pitate doktora! Doktora, kako se ono zove?“

„Zove se Van Orst i veoma je dobar“, nespretno dobaci Pol da bi se uključio u razgovor.

„Tata, stani“, nastavi Kamij. „Slušaj me. Pol i ja ćemo učiniti sve što možemo da se Moni ništa ne dogodi, čuješ li me? Ali ona ima deset godina i ne možemo se pretvarati da ništa nije doživela. Doktor kaže da je njena psihička stabilnost prioritet. Zato te samo molim da razmisliš želiš li da se pobrineš za ovo, jer znam da će ti Mona verovati. Čuješ li me, tata?“

Anri je savršeno čuo. Ali tačno u tom trenutku, u deliću sekunde, u glavi mu je blesnula apolonska ideja, koju je ljubomorno zadržao za sebe. Neće voditi svoju unuku kod dečjeg psihijatra, ne... Umesto toga, priuštiće joj tretman potpuno drugačije prirode, tretman koji može da nadomesti ružnoću kojom je napajano njeno detinjstvo.

Odsada će Mona, koja je imala potpuno poverenje u njega, koja je u njega imala poverenja koliko ni u jednu drugu odraslu osobu, morati da ide s njim tamo gde se čuva ono najlepše i najhumanije što nam je svet pružio: moraće da ide s njim u muzeje. Ako bi, nesrećnim slučajem, Mona jednog dana zauvek oslepela, barem bi uživala u svojevrsnom rezervoaru, duboko u mozgu, iz kojeg bi crpela vizuelnu raskoš. Deda je napravio sledeći plan... Jednom nedeljno, po nepromenljivom ritualu, uzeo bi Monu za ruku i odveo je da posmatra jedno delo – samo jedno – najpre u dugoj tišini, kako bi beskrajna slast boja i linija prodrila u um njegove unuke, zatim uz razgovor, kako bi prevazišla fazu vizuelnog

ushćenja i shvatila kako nam umetnici govore o životu, i koliko ga osvetljavaju.

Za svoju malu Monu smislio je stoga nešto bolje od medicine. Prvo bi išli u Palatu Luvr, potom u Muzej Orse i na kraju u Bobur. Tamo, da, tamo, na tim mestima posvećenim očuvanju onog najsmelijeg i najlepšeg što je pružilo čovečanstvo, naći će osnaženje za svoju unuku. Anri nije bio od onih ljubitelja umetnosti koji se, van sveta, u sebi zadovoljavaju uglačanošću puti koju je naslikao Rafael ili ritmom isprekidane linije na Degaovim crtežima ugljenom. Voleo je gotovo zapaljive kvalitete delâ. Ponekad je govorio: „Umetnost je pirotehnika ili nema nikakvog značaja.“ I dopadalo mu se što su, u svojoj sveukupnosti ili kroz detalj, slika, skulptura, fotografija u stanju da podstaknu smisao postojanja.

U trenutku kada ga je Kamij zamolila za pomoć, Anrija su saletale stotine slika: stenoviti oblici iza *Đokondinih* leđa, majmun isklesan iza leve noge Mikelandelovog *Umirućeg roba*, uznemireni izraz deteta sa plavim kovrdžama desno na *Zakletvi Horacijevih*; čudna želatinasta rebra Gojinog *Jagnjeta*; a zatim grumenje zemlje u *Oranju u Niverneu* Roze Boner; potpis u obliku leptira koji Vistler koristi na portretu svoje majke; klimava apsidica Van Gogove crkve... Ili pak boje Kandinskog, lomovi Pikasa ili Sulažova onkrajcrna. Sve ovo izvire kao toliki znaci koji ga prizivaju, tražeći da se vide, čuju, razumeju, vole. Kao protivvatra pepelu koji je pretio Moninim očima.

Anri se široko osmehnuo:

„Naravno, svake srede po podne vodiću Monu sa sobom. Od sada ću ja, i samo ja, upravljati tim psihološkim praćenjem. To će biti naša stvar, nas dvoje. Je li to u redu?“

„Hoćeš li naći nekog dobrog, tata? Hoćeš li pitati svoje stare prijatelje za savet?“

„Da li je ovo načelno dogovoreno? Ja ću se ovim baviti bez ičijih pitanja i uplitanja.“

„Ali nećeš nasumice uzeti dečjeg psihijatra, čuješ li me? Bićeš veoma oprezan.“